

Boekbeoordelingen

Jozef Janssens & Remco Sleiderink (red.), *De macht van het schone woord. Literatuur in Brussel van de 14de tot de 18de eeuw.* Leuven: Davidsfonds/Literair, 2003. – 270 pp. ISBN: 90-6306-465-9. € 24,95

Kan literatuur iets veranderen in de samenleving? Rederijders meenden van wel. Zij waren ervan overtuigd dat teksten die goed in elkaar zitten en die ergens over gaan hun uitwerking op de luisteraar of lezer niet missen. Toneelstukken en refrains konden mensen op andere gedachten brengen of juist sterken in hun overtuigingen op maatschappelijk, politiek en religieus gebied. Daar lag ook de taak van de rederijders: door middel van woord en beeld een bijdrage leveren aan de opinievorming.

Dit geloof in de macht van het schone woord wordt gedeeld door de initiatiefnemers van een tentoonstelling van Brussels archiefmateriaal die in 2003 werd georganiseerd op instigatie van de Koninklijke Rederijderskamer 't Mariacranske – De Wijngaard te Brussel. Deze hedendaagse rederijders zien voor zichzelf ook een maatschappelijke taak weggelegd. Met de tentoonstelling wilden zij in de eerste plaats laten zien 'dat Brussel over een indrukwekkend cultureel patrimonium beschikt dat dringend ontsloten moet worden' en in de tweede plaats hoe 'via woord en beeld vanuit een stedelijke feestcultuur toonaangevende socioculturele ontwikkelingen tot stand konden komen'. Het uiteindelijke oogmerk van de tentoonstelling was de rederijderij te actualiseren en onder een breed publiek bekend te maken.

Wie door de tentoonstelling geïnteresseerd is geraakt in de cultuurhistorische en literairhistorische achtergronden kan terecht in *De macht van het schone woord*, een bundel artikelen waarin zeven specialisten de geschiedenis van de literatuur en de taal in Brussel belichten. Het zwaartepunt ligt daarbij op de vijftiende en zestiende eeuw, maar ook eerdere en latere perioden komen aan bod. De eerste bijdrage is tevens de langste (hij beslaat bijna de helft van de bundel). Jozef Janssens, die ook betrokken was bij de organisatie van de tentoonstelling, biedt hierin een overzicht van de literatuur in Brussel van de veertiende tot de zeventiende eeuw. Hij doet dat met verve, en hij doorspekt zijn verhaal met persoonlijke ontboezemingen en verrassende parallellen naar het heden. Van de zeven auteurs is hij degene die het meest rekening houdt met een breed lezerspubliek. Tegelijkertijd ver-

werkt hij de recente stand van het onderzoek in zijn bijdrage. Ik betwijfel echter of binnen die tamelijk specialistische uiteenzettingen de toelichtingen bij termen als codicologie ('handschriftenkunde') en paleografie ('studie van het oude schrift') toereikend zijn voor niet-ingewijde lezers, terwijl ze voor vakgenoten overbodig zijn. De overige bijdragen zijn van Remco Sleiderink (culturele initiatieven van de stad Brussel ten tijde van Filips de Goede), Anne-Laure van Bruaene (Brusselse rederijderskamers tussen 1400 en 1585), Susie Speakman Sutch (de verhouding van Brusselse rederijders tot de Franstalige hofliteratuur en het geleerde humanisme (1475-1522)), Roel Jacobs (de locaties van de sneeuwpoppen in *Dwonder van claren ijs en snee* van Jan Smeken uit 1511), Paul de Ridder (taalgebruik in Brussel van de twaalfde eeuw tot 1794) en Dirk Coigneau (vier eeuwen toneelliteratuur in Brussel). De titels van de bijdragen maken reeds duidelijk dat diverse namen en verschijnselen meerdere keren in de bundel aan de orde komen. De overlap blijft echter beperkt doordat iedere auteur de informatie anders doseert en andere accenten legt. Zo zijn de bijdragen niet alleen goed afzonderlijk van elkaar te lezen maar vormen ze tevens een mooie aanvulling op elkaar. Al met al biedt de bundel uitvoerige en prettig leesbare informatie over literaire gebeurtenissen en ontwikkelingen in Brussels verleden.

De tentoonstelling en de bundel willen echter meer doen dan informatie verschaffen aan een breed publiek of een bijdrage leveren aan de wetenschappelijke discussie. Beide zijn gericht op een zekere opinievorming bij de hedendaagse lezer/toeschouwer. Over het doel van de tentoonstelling schrijft Janssens in het voorwoord van de bundel: 'En, last but not least, wilden we, zonder in steriele polemieken of chauvinistische discussies te vervallen, de Nederlandstalige cultuur te Brussel in een van haar glansperiodes voorstellen aan een Franstalig en internationaal publiek'. De tentoonstelling lijkt daarmee een directe reactie te zijn op een eerdere Brusselse expositie, die in 1979 werd gehouden onder de titel *Bruxelles, mille ans de rayonnement de la culture française* en die de gedachte propageerde dat Brussel eeuwenlang een Franstalige gemeenschap gekend zou hebben.

Dat ook de bundel een opiniërende functie heeft, valt op te maken uit enkele uitspraken die sommige van de auteurs, vooral Janssens, doen. Zo schrijft Janssens over het Franse bombarde-

ment op Brussel in 1695, waardoor veel van Brussels kunstschat en historische bronnen verloren gingen: 'Iedere synthese van het Brusselse verleden zou bijgevolg als striemende aanklacht met deze schanddaad van cultuurbarbarij moeten beginnen'. Dezelfde catastrofale aanval wordt ook betreurd in de bijdragen van Sleiderink en De Ridder. Het erfgoed dat na het bombardement resteerde, krijgt vandaag de dag echter niet genoeg bescherming, getuige 'de nonchalance waarmee men nog al te vaak met ons historisch patrimonium omspringt' (wederom Janssens). De geringe zorg die de overheid tegenwoordig aan cultuur besteedt, komt ook tot uitdrukking in de houding ten opzichte van het handschrift-Van Hulthem, aldus Janssens: 'Het boek bracht het zelfs tot de status van "Cultureel Ambassadeur van Vlaanderen" met als opdracht Vlaamse cultuur internationale uitstraling te schenken; een dergelijke eretitel was in de vorige regering een mooie erkenning voor belangrijke projecten. Helaas is continuïteit in culturis geen prioritair beleidsdoel en wordt het culturele ambassadeurschap niet langer als relevant beschouwd' (p. 51).

Andere opmerkingen betreffen de taalkwestie. Deze komt prominent aan de orde in de bijdrage van De Ridder, die door systematisch bronnenonderzoek de mythe ontkracht dat de Franse taal in Brussel eeuwenlang gedomineerd zou hebben; een mythe die door de Vlaamse Beweging in het leven werd geroepen en die tot op de dag van vandaag bijdraagt aan het negatieve imago van Brussel. Jacobs merkt op dat het 'grappig' is dat Pennink en Enklaar in hun studie uit 1946 over Smekens beschrijving van het sneeuwpoppenfestival de Franse aanduidingen voor Brusselse straatnamen hanteren, terwijl 'het tweetalige Brussel [...] toch ook over Nederlandstalige straatnamen [beschikt], die uiteraard veel dichterbij de eveneens Nederlandstalige namen uit 1511'. Naar aanleiding van *De Rijkroniek van Woeringen* (ca. 1290), die opgedragen werd aan de toekomstige hertogin Margaretha van York die daaruit 'de taal van haar volk' zou kunnen leren, verzucht Janssens tussen haakjes: 'oh Belgische ironie ...'.

In de bijdragen van Sleiderink, Van Bruaene, Sutch en Coigneau ontbreken dergelijke expliciete of actualiteitsgebonden opmerkingen. Zij richten zich meer op de opinievorming in het verleden, en plaatsen zo de doelstellingen van de moderne Brusselse rederijders op een meer impliciete wijze in een historisch perspectief. Reeds eeuwen geleden immers stelde Brussel een charme-offensief in het werk om haar imago te verbeteren, koesterden vorsten de band met (tweetalige) literatoren en hielpen rederijders en kunstenaars

'de stad zelfbewust te promoten als een vooraanstaand centrum van artistieke creativiteit'.

De tentoonstelling en de bundel functioneren bij nadere beschouwing op dezelfde manier als de rederijkersteksten die erin aan de orde komen, namelijk als 'indicatoren van maatschappelijke brandhaarden, [...] opiniërende instanties waar ideologieën worden getest, geprobeerd, gepropageerd, bevestigd of afgewezen' (p. 88). Ze leveren niet alleen een pleidooi voor een nieuwe invulling van de maatschappelijke rol van de rederijkerij, maar ook voor een herwaardering van het Nederlandstalige aandeel in de Brusselse cultuur van de middeleeuwen tot nu.

Nelleke Moser

Saskia Bogaart, *Geleerde kennis in de volkstaal. Van den proprieteyten der dinghen (Haarlem 1485) in perspectief*. Hilversum: Verloren, 2004. (Artesliteratuur in de Nederlanden 4). – 252 pp. ISBN 90-65-50-815-5

Herman Pleij, Joris Reynaert e.a., *Geschreven en gedrukt. Boekproductie van handschrift naar druk in de overgang van Middeleeuwen naar Moderne Tijd*. Gent: Academia Press, [2004]. – 241 pp. ISBN 90-38-20-548-1

In 2004 verschenen twee publicaties – een proefschrift en een bundeling van artikelen – die vanuit verschillende invalshoeken licht werpen op een periode die binnen de studie van Middelnederlandse literatuur niet bepaald licht aan overmatige belangstelling: de decennia rond 1500, als het handschrift als medium van tekstoverlevering langzaam maar zeker terrein prijsgeeft aan het gedrukte boek. De dissertatie van Saskia Bogaart is gewijd aan een van de meer ambitieuze projecten uit de vroege geschiedenis van het Nederlandstalige gedrukte boek: de vertaling uit het Latijn van de encyclopedie *De proprietatibus rerum* van de dertiende-eeuwse franciscaanse geleerde Bartholomaeus Anglicus, onder de titel *Vander proprieteyten der dinghen* in 1485 verschenen bij de Haarlemse drukker Jacob Bellaert. Bogaarts studie is niet direct gericht op de nieuwe ontwikkelingen die met het gedrukte boek hun intrede gedaan hebben. Zij bestudeert aan de hand van Bellaerts boek het beschikbaar stellen van 'geleerde kennis in de volkstaal' (zoals ook de hoofdtitel van haar proefschrift luidt). De bundel artikelen onder de titel *Geschreven en gedrukt*, vrucht van drie symposia in Gent en Amsterdam, belicht wel voluit (volgens de ondertitel) *Boekproductie van handschrift naar druk*